ePublishing

Byzantina Symmeikta

Vol 32 (2022)

BYZANTINA SYMMEIKTA 32

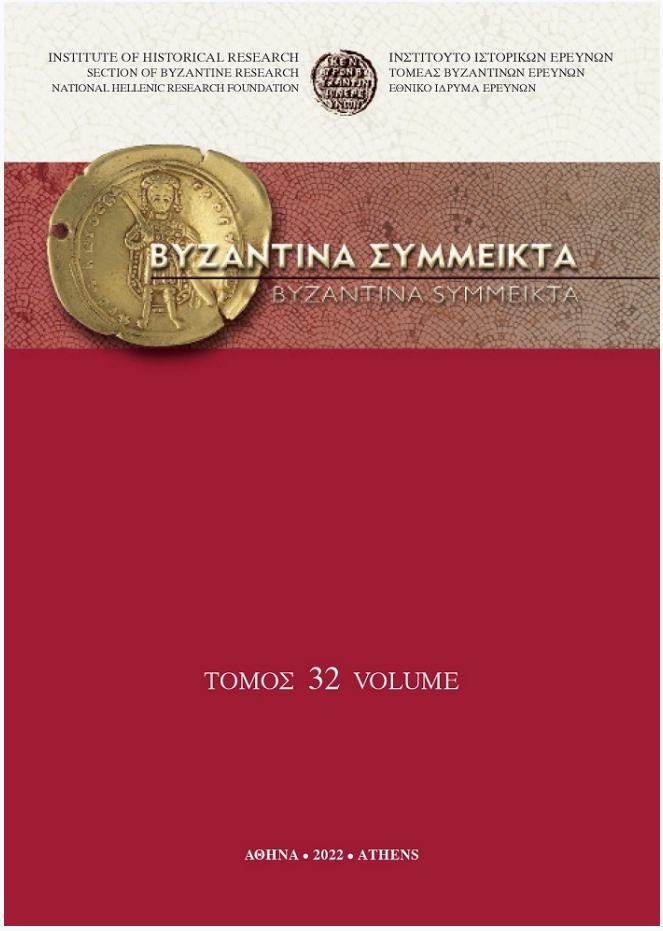

Περί εὐαγοῦς και βασιλικοῦ σεκρέτου στη Θεσσαλονίκη

Ανδρέας Ε. ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΚΩΣΤΑΣ

doi: 10.12681/byzsym.29181

Copyright © 2022, Ανδρέας Ε. ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΚΩΣΤΑΣ

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΚΩΣΤΑΣ Α. Ε. (2022). Περί εὐαγοῦς και βασιλικοῦ σεκρέτου στη Θεσσαλονίκη. *Byzantina Symmeikta*, *32*, 171–184. https://doi.org/10.12681/byzsym.29181

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 22/01/2026 22:49:22

INSTITUTE OF HISTORICAL RESEARCH
SECTION OF BYZANTINE RESEARCH
NATIONAL HELLENIC RESEARCH FOUNDATION

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ
BYZANTINA SYMMEIKTA

Τομος 32 Volume

Ανδρεας Ε. Γκουτζιουκωστας

Περι *Ευαγους* και *Βασιλικου Σεκρετου* στη Θεσσαλονικη

ΑΘΗΝΑ • 2022 • ATHENS

Ανδρεας Ε. Γκουτζιουκωστας

Περι *Ευαγους* και *Βασιλικου Σεκρετου* στη Θεσσαλονικη

Οι πληροφορίες για την απονομή δικαιοσύνης και τους φορείς της κατά την παλαιολόγεια περίοδο βασίζονται ως επί το πλείστον στις μαρτυρίες των εγγράφων από τα μοναστηριακά αρχεία, η έκδοση των οποίων έχει εμπλουτιστεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Η αξιοποίησή τους, σε συνδυασμό με τις αφηγηματικές πηγές και τις σφραγίδες, έχει επιτρέψει την εξέταση της λειτουργίας των οργάνων απονομής δικαιοσύνης την εποχή αυτή, κατά την οποία κεντρική θέση κατέχει το *βασιλικὸν σέκρετον*[1]. Δεν θα επαναλάβουμε εδώ όσα έχουμε υποστηρίξει για το *βασιλικὸν* ή *αὐτοκρατορικὸν* ή *καθολικὸν σέκρετον* που έχει ως έδρα την Κωνσταντινούπολη, αλλά θα επικεντρωθούμε, με αφορμή μία πρόσφατη δημοσίευση[2], στο *βασιλικὸν σέκρετον* της Θεσσαλονίκης[3], που θεωρείται

1. Βλ. Α. Γκουτζιουκωστας, Παρατηρήσεις για την απονομή δικαιοσύνης κατά τους παλαιολόγειους χρόνους: «Τὸ βασιλικὸν σέκρετον», στο: *Αντικήνσωρ. Τιμητικός Τόμος Σπύρου Ν. Τρωιάνου για τα ογδοηκοστά γενέθλιά του*, επιστ. επιμ. Β. Λεονταριτου – Ε. Παπαγιαννη – Κ. Μπουρδαρα, Αθήνα 2013, 397-417.

2. Μ. Τανταλος, Σχετικά με την απονομή της δικαιοσύνης την εποχή των Παλαιολόγων: Τὸ (εὐαγὲς) σέκρετον, στο: *Ἀρετὴν τὴν καλλίστην. Σύμμεικτα προς τιμήν Καλλιόπης (Κέλλυς) Μπουρδάρα*, επιμ. Ι. Τζαμτζης – Π. Αντωνοπουλος – Χ. Σταυρακος, Αθήνα 2021, 853-864, όπου συγκεντρώνονται όλες οι γνωστές στην έρευνα μνείες για το *βασιλικὸν σέκρετον* της Κωνσταντινούπολης (σσ. 853-857), χωρίς να διατυπώνεται από τον συγγραφέα κάποια διαφορετική ανάλυση ως προς τη δομή, το περιεχόμενο και τη λειτουργία του θεσμού σε σχέση με όσα γνωρίζουμε.

3. Όπως έχουμε διατυπώσει στο παρελθόν, εκτός από το *βασιλικὸν σέκρετον* στην Κωνσταντινούπολη: *Βασιλικὸν σέκρετον* καλούνταν και το δικαστήριο των *καθολικῶν κριτῶν* της Θεσσαλονίκης ... που μαρτυρείται μέχρι και τον 15ο αιώνα». Βλ. Γκουτζιουκωστας, Βασιλικόν σέκρετον, 413-415. Πβλ. και Δ. Τσουρκα-Παπαστάθη, Παρατηρήσεις για

ότι εμφανίζεται ήδη από το 1304 κατ' αντιστοιχίαν με το *βασιλικὸν σέκρετον* της Κωνσταντινούπολης που ανασυγκροτήθηκε το 1261[4].

Κομβικής σημασίας για την άποψη περί εμφάνισης του *σεκρέτου* στη Θεσσαλονίκη θεωρείται η μαρτυρία ενός εγγράφου από το αρχείο της μονής Αγίου Ιωάννου Προδρόμου στο Μενοίκιο όρος, μίας δικαστικής απόφασης, που χρονολογείται τον Σεπτέμβριο του 1304 και ρύθμιζε κτηματικές διαφορές «περὶ τοῦ τόπου τοῦ λεγομένου Κερανίτζης», που είχαν προκύψει μεταξύ της μονής Ιβήρων και της μονής Προδρόμου. Ύστερα από προσφυγή των διαδίκων στο *σέκρετον*, ορίστηκε ο τρόπος με τον οποίο θα κρινόταν η υπόθεση. Έτσι, εστάλη κατόπιν εντολής του *σεκρέτου* ο *κριτής Θεσσαλονίκης* Κεραμεύς, ο οποίος είχε στα χέρια του και σχετικό έγγραφο (*«γραφήν»*) του *πρωτοασηκρῆτις* που τού έδινε συγκεκριμένες οδηγίες. Ο Κεραμεύς έπρεπε να προσκαλέσει τοπικούς άρχοντες της πόλης των Σερρών τόσο από τον ευαγή κλήρο της οικείας μητροπόλεως όσο και από το συμβούλιο της πόλης («ἄρχοντες τῆς πολιτείας»)[5] και να επιλέξει αξιόπιστους μάρτυρες, προκειμένου να γίνει λεπτομερής εξέταση του ζητήματος. Παράλληλα, σημειώνεται, και μάλιστα στην αρχή, πριν από την αναφορά στη *γραφὴν* του *πρωτοασηκρῆτις*, ότι εστάλη στις Σέρρες, κατόπιν *ὁρισμοῦ* της αυγούστας Γιολάντας-

---

τη λειτουργία του θεσμού των "καθολικών κριτών" βάσει των εγγράφων Ι. Μονών του Αγίου Όρους (14ος-15ος αι.), στο: *Γ΄ Επιστημονικό Συμπόσιο "Βυζαντινή Μακεδονία": Θεολογία - Ιστορία - Φιλολογία - Δίκαιο - Αρχαιολογία - Τέχνη. 14-15 Μαΐου 2016*, Θεσσαλονίκη [Μακεδονική Βιβλιοθήκη αρ. 111], Θεσσαλονίκη 2019, 411-424, κυρίως 413 σημ. 9, 416.

4. Βλ. γι' αυτό και Α. Γκουτζιουκωστας, Το μολυβδόβουλλο του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου «Τοῖς ἀθετοῦσι τὴν δίκην τοῦ σεκρέτου...», *ΒυζΣύμμ* 22 (2012) 11-30.- A. K. Wassiliou-Seibt, *Τοῖς ἀθετοῦσι τὴν δίκην τοῦ σεκρέτου* ... Die Restaurierung des Kaisergerichts in Konstantinopel durch Michael VIII. Palaiologos, στο: Ch. Dendrinos – I. Giarenis (eds.), *Bibliophilos. Books and Learning in the Byzantine World. Festschrift in Honour of Costas N. Constantinides* [ByzA 39], Berlin – Boston 2021, 403-409.

5. Για τους *άρχοντες της πολιτείας* βλ. Α. Κοντογιαννοπουλου, *Τοπικά συμβούλια στις βυζαντινές πόλεις. Παράδοση και εξέλιξη (13ος-15ος αι.)*, Ακαδημία Αθηνών. Κέντρον Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 2015, 94-95.- Της Ιδιας, Μεταξύ Κωνσταντινούπολης και Θεσσαλονίκης: Διοικητική και κοινωνική οργάνωση στις Σέρρες (1261-1383), στο: *Πόλεις και Εξουσία στο Βυζάντιο κατά την εποχή των Παλαιολόγων (1261-1453)*, επιστ. επιμ. Α. Κοντογιαννοπουλου, Κέντρον Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 2018, 121-160, κυρίως 131-132.

Ειρήνης της Μομφερρατικής (1288/9-1317)[6], συζύγου του Ανδρονίκου Β΄ (1282-1328) –που είχε στο μεταξύ από το 1303 εγκατασταθεί στη Θεσσαλονίκη– ο Θεόδωρος Μάρουλος[7]. Είχα προτείνει παλαιότερα ότι το *σέκρετον* δεν είναι άλλο από εκείνο της Κωνσταντινούπολης[8], άποψη που υποστηρίζεται και από την εκδότρια του εγγράφου Lisa Bénou[9]. Ωστόσο, διατυπώθηκε προσφάτως η άποψη ότι πρόκειται, και μάλιστα χωρίς αμφιβολία, για το *σέκρετον* της Θεσσαλονίκης, καθώς ο ορισμός εκδόθηκε από τη Γιολάντα και, επομένως, «είναι λογικά ακόλουθο και το *σέκρετον*, στο οποίο οι δύο μονές προσφεύγουν για την επίλυση της διαφοράς τους και στο οποίο υπηρετεί ο *κριτὴς Θεσσαλονίκης* Κεραμεύς, να

6. Βλ. *PLP*, αρ. 21361.

7. *Le Codex B du Monastère Sainte-Jean-Prodrome Serrès XIIIe-XVe siècles*, έκδ. L. Bénou, Paris 1998, αρ. 127.11-19 (στο εξής: *Le Codex B*): *Ἐπεὶ εἶχ(εν) ἡ σε(βασμί)α μονὴ τῶν Ἰβήρων μετὰ τ(ῆς) σε(βασμίας) μονῆς τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου Προδρόμου (καὶ) Βαπτιστοῦ Ἰω(άννου) διενέξεις (καὶ) ὀχλήσεις περὶ τοῦ τόπου τοῦ λεγομένου Κερανίτζης (καὶ) ἀνέδραμον εἰς τὸ σέκρετον (καὶ) διέκρινε τὸ σέκρε[τον] ἵνα προσκαλέσωνται τὰ πλησιάζοντα περὶ τ(ὸν) τοιοῦτον τόπον τὴν Κεράν[ιτζαν] χωρία καὶ γένηται ἀληθινὴ ἐξέτασις· (καὶ) οἷον τῶν δύο μερῶν ἀναφαν[.....] ὅτι κατεῖχε πρὸ τεσσάρων ἢ ἓξ χρόνων τ(ὸν) τοιοῦτον τόπον, ἐπαναλάβ[ηται] (καὶ) αὖθις τὸν δηλωθέντα τόπον (καὶ) κρατῇ αὐτ(ὸν) ἀνενοχλήτ(ως) (καὶ) ἀδιασείστ(ως)· (καὶ) ἀπεστάλη διὰ τοῦτο ἐξ ὁρισμοῦ τῆς κραται(ᾶς) (καὶ) ἁγί(ας) ἡμῶν κυρίας καὶ δεσποίνης ὁ ἀπὸ τ[ῶν] παιδοπούλων τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτῆς κ(ὺρ) Θεόδ(ω)ρ(ος) ὁ Μάρουλος, ἀλλὰ δὴ (καὶ) ἐξ [ἀ]ποστολῆς τοῦ σεκρέτου σε(βαστ)ὸς ὁ Κεραμεὺς, κριτὴς ὢν τῆς θεοσώστου πόλ(εως) Θεσσαλονίκης ἐπιφερόμενος (καὶ) γραφὴν τοῦ πανσε(βάστ)ου προτασεγκρήτης δηλωποιοῦσαν, ἵνα προσ[κα]λεσάμενος ὁ εἰρημένος σε(βαστ)ὸς ὁ Κεραμεὺς τοπικοὺς ἄρχωντας τῆς πόλ(εως) Σερρῶν ἀφ᾽ τε τοῦ εὐαγοῦς κλήρου τῆς ἁγιωτ(ά)τ(ης) μ(ητ)ροπόλ(εως) Σερρῶν, ἀλλὰ δὴ (καὶ) ἀπὸ τῶν ἀρχόν[των] τῆς πολιτείας· ἐκλέξεται δὲ (καὶ) ἀπὸ τῶν πλησιαζόντων περὶ τὸν τοιοῦτ[ον] τόπον τὴν Κεράνιτζαν χωρίων μάρτυρας ἀξιοπίστους καὶ ἐρωτηθῶσιν οἱ τοιοῦτοι μάρτυρες μετὰ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως ....*

8. Γκουτζιουκωστας, Βασιλικόν σέκρετον, 406-407.

9. Βλ. L. Bénou, *Pour une nouvelle histoire du droit byzantin. Théorie et pratique juridiques au XIVe siècle*, Paris 2011, 293, 309-310: «Les moines des deux monastères, en conflit depuis longtemps sur lé possession de ladite exploitation ruralé, s'adressèrent non pas au tribunal synodal ou de la métropole locale, mais au *sékréton* impérial ... Nous constatons ainsi que la partie politique de la composition du tribunal est représentée par un juge habilité par le *sékréton* impérial». Στην έκδοση του εγγράφου, *Le Codex B* αρ. 127, η εκδότρια δεν κάνει λόγο για *βασιλικὸν σέκρετον*, ωστόσο διαχωρίζει σαφώς το *σέκρετον* από τη Γιολάντα (βλ. σ. 211: «Décision du tribunal composé des représentants de la métropole de Serrés, du sékréton, de l'impératrice, de la politéia et des archontes locaux ...»).

ταυτίζεται με το *εὐαγὲς σέκρετον* που αναφέρεται και στο έγγραφο του έτους 1304[10]». Διαφορετικά, πάντοτε κατά την ίδια άποψη, δεν μπορεί να εξηγηθεί η εμπλοκή της αυτοκράτειρας στην υπόθεση. Όσο για τη «γραφὴν» του *πρωτοασηκρῆτις* υποστηρίζεται ότι δεν τεκμηριώνει τη σύνδεση του τελευταίου με το *σέκρετον* της πρωτεύουσας. Εξάλλου, ο *πρωτοασηκρῆτις,* που θεωρείται ότι δεν αποκλείεται να ταυτίζεται με τον Μανουήλ Νεοκαισαρίτη, καταγόταν από την πόλη της Θεσσαλονίκης και ίσως βρισκόταν εκεί, όταν έλαβε χώρα η εκδίκαση της υπόθεσης, και γι' αυτό έδωσε τη «γραφὴν» στον Κεραμέα[11].

Μπορεί η σειρά με την οποία παρατίθενται οι πληροφορίες στο έγγραφο και η επανάληψη περί επιτόπιας εξέτασης μαρτύρων τόσο στην αρχή όσο και αμέσως μετά, όταν επεξηγείται το περιεχόμενο *της γραφῆς* του *πρωτοασηκρῆτις*, να δημιουργεί ορισμένες δυσκολίες αναφορικά με τον ρόλο της Γιολάντας, ωστόσο, είναι, νομίζω, προφανές ότι η αυτοκράτειρα διαχωρίζεται από το *σέκρετον*, στο οποίο έγινε η προσφυγή και το οποίο έδωσε εντολή για επιτόπια εξέταση της υπόθεσης. Ειδικότερα, προβλεπόταν, όπως αναφέραμε, η κατάθεση αξιόπιστων μαρτύρων, προκειμένου να διαπιστωθεί ποιό από τα δύο μέρη κατείχε πριν από τέσσερα ή έξι χρόνια το επίμαχο χωρίο, ώστε να εξακολουθήσει να το κατέχει και να το νέμεται χωρίς καμία ενόχληση και αμφισβήτηση. Στο πλαίσιο αυτό, σύμφωνα με το έγγραφο, δηλαδή της επιτόπιας εξέτασης, φαίνεται ότι η αυγούστα απέστειλε τον Θεόδωρο Μάρουλο στις Σέρρες [(*καὶ*) *ἀπεστάλη διὰ τοῦτο*] και το *σέκρετον* τον *κριτή της Θεσσαλονίκης* Κεραμέα[12]. Αν το *σέκρετον* της Γιολάντας ταυτιζόταν με το *σέκρετον* του εγγράφου, πώς θα ήταν δυνατόν να σταλούν δύο διαφορετικοί εκπρόσωποι ενός και του αυτού θεσμού; Η αποστολή εκπροσώπου της Γιολάντας δεν οφείλεται σε προσωπική της πρωτοβουλία ή σε αίτημα των διαδίκων αλλά προφανώς σε συνεννόηση με το *σέκρετον*, που όρισε, όπως σημειώθηκε, και τον τρόπο εξέτασης[13]. Το *σέκρετον* είναι εκείνο που

10. Πρόκειται για άλλο έγγραφο για το οποίο γίνεται λόγος παρακάτω.

11. Ταντάλος, Σέκρετον, 859-860.

12. Ο Κεραμεύς δεν ήταν μέλος του *σεκρέτου* της Κωνσταντινούπολης, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι το *βασιλικὸν σέκρετον*, στο οποίο απευθύνθηκαν οι διάδικοι, δεν μπορούσε να ορίσει κάποιον εντεταλμένο δικαστή ή εκπρόσωπό του για την εξέταση μίας υπόθεσης, όπως προκύπτει και από το έγγραφο.

13. Πβλ. και Βένου, *Droit byzantin*, 295, κατά την οποία η Γιολάντα μπορούσε να

εδρεύει στην Κωνσταντινούπολη και ανασυστάθηκε από τον Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο με επικεφαλής τον *πρωτοασηκρῆτις*. Με τον τρόπο αυτό, άλλωστε, μπορεί να δικαιολογηθεί και η εμπλοκή του *πρωτοασηκρῆτις*[14]. Διαφορετικά, για ποιόν λόγο να εστάλη έγγραφο από τον *πρωτοασηκρῆτις* με λεπτομερείς οδηγίες για την εξέταση της υπόθεσης, αν δεν είχε καμία σχέση με το *σέκρετον* στο οποίο προσέφυγαν οι μονές; Επιπρόσθετα, ακόμη και αν δεχθεί κανείς ότι ο *πρωτοασηκρῆτις* βρισκόταν τότε στη Θεσσαλονίκη, όπως έχει υποστηριχθεί, η υποτιθέμενη φυσική του παρουσία δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη σύνταξη του εγγράφου από αυτόν και την επίδοσή του στον Κεραμέα, καθότι περιελάμβανε τις οδηγίες του (*βασιλικοῦ*) *σεκρέτου* αναφορικά με την εκδίκαση της υπόθεσης. Αυτό θα μπορούσε να γίνει μόνο εφόσον ο αξιωματούχος είχε κάποια θεσμική σχέση με το *σέκρετον* της Γιολάντας, η οποία βέβαια δεν τεκμηριώνεται από πουθενά, σε αντίθεση με την αποδεδειγμένη σύνδεσή του με το *σέκρετον* της Κωνσταντινούπολης. Άλλωστε, στην αυλή της Γιολάντας που περιελάμβανε άτομα έμπιστα στον αυτοκράτορα ως μέσο ελέγχου της εξουσίας της, όπως ο Θεόδωρος Μετοχίτης που προΐστατο της γραμματείας της έως το 1305[15], δεν φαίνεται να συγκαταλεγόταν και κάποιος *πρωτοασηκρῆτις*. Κατά συνέπεια, το *εὐαγὲς σέκρετον* τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας ἡμῶν κυρίας και δεσποίνης», δηλαδή της Γιολάντας, που αναφέρεται σε έγγραφο του Γεωργίου Δούκα του Τρουληνού τον Οκτώβριο του 1304[16], σύμφωνα με το οποίο εκδίκασε μία άλλη υπόθεση,

---

εκπροσωπήσει το *βασιλικὸν σέκρετον* στη Θεσσαλονίκη (βλ. και παρακάτω σημ. 16). Στο πλαίσιο αυτό θεωρεί, (σσ. 309-310), ότι τόσο ο Μάρουλος όσο και ο Κεραμεύς, ως εκπρόσωπος του *σεκρέτου*, έλαβαν εντολή από τη Γιολάντα να παρευρεθούν στις Σέρρες («Le *sékréton* ordonna une enquête des faits sur place ... C'est alors, sur l'ordre de l'impératrice, qu'arrivèrent, – selon toute probabilité –, à Serrès un haut dignitaire représentant l'impératrice et le kritès, le juge, de la ville de Thessalonique représentant le *sékréton* portant une lettre du *prôtasékrètis* ... À noter que c'est l'impératrice Yolande de Montferrat, épouse d'Andronic II, installée à Thessalonique après la controverse avec son mari, qui a envoyé le juge comme représentant du *sékréton* impérial au tribunal de Serrès)».

14. Βλ. και Γκουτζιουκωστας, Βασιλικόν σέκρετον, 406-407.

15. Βλ. Α. Κοντογιαννοπουλου, Οι Δέσποινες των Παλαιολόγων και η αυλή της Θεσσαλονίκης, *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 13 (2019), 45-67, και εδώ 55 και σημ. 52.

16. *Le Codex B*, αρ. 160.9 και 16-17: *ποιήσας ἔγκλησιν κατ' αὐτοῦ εἰς τὸ εὐαγὲς σεκρέτον τῆς κραταιᾶς* (*καὶ*) *ἁγί*(*ας*) *ἡμῶν κυρί*(*ας*) (*καὶ*) *δεσποίνης* ... και ... *ἔτι τε καθὼς ἀπεφήνατο περὶ τούτου καὶ τὸ εὐαγὲς σεκρέτον τῆς κραταιᾶς* (*καὶ*) *ἁγί*(*ας*) *ἡμῶν*

δεν ταυτίζεται με το *βασιλικὸν σέκρετον* του παραπάνω εγγράφου. Ούτε και το επίθετο *εὐαγὲς* που συνοδεύει το *βασιλικὸν σέκρετον* τόσο της Κωνσταντινούπολης όσο και της Θεσσαλονίκης, όπως θα δούμε παρακάτω, και όχι μόνο[17], πρέπει να μας παρασύρει στην αναζήτηση κάποιας σύνδεσης με το *εὐαγὲς σέκρετον* της Γιολάντας.

Βέβαια, η Γιολάντα μπορούσε να εκδικάζει υποθέσεις λόγω της ιδιότητάς της ως αυτοκράτειρας στο πλαίσιο των προνομίων που της είχε παραχωρήσει ο Ανδρόνικος Β΄[18] και φυσικά, παρά τις διαφορετικές της αντιλήψεις, όφειλε να σέβεται τους νόμους και τη δικαστική διαδικασία

κυρί(ας) (*καὶ*) *δεσποίνης* .... Σε πρόσταγμα του Ανδρονίκου (1317) γίνεται λόγος για την παραπάνω υπόθεση που εξετάστηκε ύστερα από *ορισμό* της Γιολάντας, χωρίς κάποια αναφορά σε *βασιλικὸν* ή *εὐαγὲς σέκρετον* [βλ. *Le Codex B*, αρ. 161.8-9: ... *ἀντεκρίθησαν αὐτῶ ὁρισμῶ τῆς ἀοιδίμου* (*καὶ*) *μακαρίτιδος περιποθήτου μου αὐγούστης, τῆς κυρίας ϛας τῆς δεσποίν*(*ης*) ...], η οποία και επικυρώνεται από τον αυτοκράτορα. Πβλ. Bénou, *Droit byzantin*, 295, κατά την οποία οι μαρτυρίες των δύο ανωτέρω εγγράφων δείχνουν ότι το *βασιλικὸν σέκρετον* μπορούσε να εκπροσωπηθεί από την αυτοκράτειρα στη Θεσσαλονίκη («Ces deux documents donnent une image, je pense, aussi bien du tribunal du sékréton, qui pouvait être représenté également, par l'impératrice et, également, à Thessalonique»).

17. Το επίθετο χρησιμοποιείται, εκτός από τις μονές και τον βασιλικό κλήρο, για εκκλησιαστικά σέκρετα και φιλανθρωπικά ιδρύματα. Βλ. για παράδειγμα ΜΜ, τ. 4, Vindobonae 1871 (ανατύπωση Ἀθῆναι – Aalen 1968), IV. 317: «*Μιχαὴλ, εὐτελὴς διάκονος καὶ χαρτοφύλαξ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ὁ Χοῦμνος, τὰ παρόντα ἔγγραφα ἀντιβαλὼν τοῖς ἐναποκειμένοις τῷ εὐαγεῖ τοῦ χαρτοφυλακίου σεκρέτῳ καὶ εὑρὼν ἰσάζοντα ὑπέγραψα* † .- *Actes de Lavra*, τ. I (*Des origines à 1204*), έκδ. P. Lemerle – A. Guillou – N. Svoronos, avec la collaboration de D. Papachryssanthou [Archives de l'Athos, V], Paris 1970, αρ. 38.55 (1079), 44.36 (1082) και 48. 49 (1086), όπου μνημονεύονται *οἰκονόμοι τῶν εὐαγῶν οἴκων* καθώς και αρ. 67.2, 161 (1198) και αρ. 68.2 (1196), όπου γίνεται λόγος για τον *μεγάλο λογαριαστὴ τῶν εὐαγῶν σεκρέτων*. Βλ. και Ε. Βρανουση, *Βυζαντινὰ ἔγγραφα τῆς μονῆς Πάτμου*, τ. Α΄: *Αὐτοκρατορικά* [Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών], Ἀθῆναι 1980, αρ.18.438 (1099/1114) και 19.26 (1145).

18. Κ. Πιτσακης, *Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου Πρόχειρον Νόμων ἢ Ἑξάβιβλος*, Αθήνα 1971 (το κείμενο αποτελεί ανατύπωση της έκδοσης του G. E. Heimbach, *Constantini Harmenopuli Manuele legum sive Hexabiblos*, Leipzig 1851 [ανατύπωση Aalen 1969]), 1.1.39: *ὁ βασιλεὺς νόμοις οὐχ ὑπόκειται, ἡ Αὐγούστα δὲ ὑπόκειται· δίδωσι δὲ αὐτῇ ὁ βασιλεὺς τὰ ἑαυτοῦ προνόμια* και 1.4.1*: Οὐ δύναται δικαστὴς εἶναι ὁ μήτε δικαιοδοσίαν ἔχων, μήτε ἀπὸ βασιλέως ἐξουσίαν λαβών, μήτε δοθεὶς ἀπὸ τοῦ δυναμένου δοῦναι δικαστήν, μήτε ἀπὸ νόμου βεβαιούμενος, μήτε αἱρετὸς ὤν*. Πβλ. Κοντογιαννοπουλου, Δέσποινες, 49.- Bénou, *Droit byzantin*, 310.

που υπαγόρευαν αυτοί[19]. Επομένως, η λειτουργία του *σεκρέτου* της δεν απορρέει από την προσπάθειά της για «αυτονόμηση» στην περιοχή[20], αλλά οφείλεται στο γεγονός ότι αυτό της επετράπη από τον αυτοκράτορα. Άλλωστε, όπως σωστά έχει επισημανθεί, «η παρουσία της στη Θεσσαλονίκη και η μεταφορά της αυλής της εκεί δεν αποτέλεσε θεσμική καινοτομία», παρά τα προνόμια που της είχε αναγνωρίσει ο Ανδρόνικος Β΄[21]. Εξάλλου, στην πόλη υπήρχε διορισμένος διοικητής, γνωστός ως *κεφαλή*, με στρατιωτικές, πολιτικές αλλά και δικαστικές αρμοδιότητες, και η Θεσσαλονίκη υπήρξε επίσης έδρα μίας ευρύτερης διοικητικής περιφέρειας[22]. Επομένως, η αυτοκρατορική διοίκηση δεν έπαψε να λειτουργεί με την εγκατάσταση της Γιολάντας στην πόλη[23]. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί, τουλάχιστον με βάση τις ανωτέρω μαρτυρίες των εγγράφων της μονής Προδρόμου, να τεκμηριωθεί η άποψη ότι παράλληλα με το ανασυσταθέν από το 1261 *σέκρετον* της Κωνσταντινούπολης «(πιθανότατα από το 1304) λειτούργησε και ένα αντίστοιχο *σέκρετον* στη Θεσσαλονίκη, το οποίο στις πηγές εμφανίζεται ως *εὐαγὲς σέκρετον* αλλά και κάποτε ως *σέκρετον* ή *βασιλικὸν σέκρετον* και δημιουργήθηκε κατά μίμηση εκείνου της Κωνσταντινούπολης»[24] και μάλιστα στο πλαίσιο μιας αυτονομιστικής τάσης της Γιολάντας στην περιοχή. Εξάλλου, *βασιλικὸν σέκρετον* στη Θεσσαλονίκη μαρτυρείται αρκετά χρόνια μετά την παρουσία της Γιολάντας στην πόλη, όπως θα δούμε στη συνέχεια, γεγονός που δείχνει ότι δεν είχε συγκροτηθεί κάποιο μόνιμο δικαστήριο, ανάλογο με εκείνο της πρωτεύουσας.

---

19. Bénou, *Droit byzantin*, 310.

20. Αυτό υποστήριξε ο Ταντάλος, Σέκρετον, 862-863.

21. Βλ. Α. Κοντογιαννοπουλου, Δέσποινες, 53-57.

22. Για τις *κεφαλές* και την επαρχιακή οργάνωση την εποχή αυτή, βλ. L. Maksimović, *The Byzantine Provincial Administration under the Palaiologoi*, Amsterdam 1988, 105-160.- R. Estangüi Gómez, *Byzance face aux Ottomans. Exercice du pouvoir et contrôle du territoire sous les derniers Paléologues (milieu XIVe-milieu XVe siècle)* [Byzantina Sorbonensia 28], Paris 2014, 396-402. Βλ. ακόμη Α. Κοντογιαννοπουλου, *Η εσωτερική πολιτική του Ανδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου (1282-1328). Διοίκηση-Οικονομία* [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται 36], Θεσσαλονίκη 2004, 145-155, και ειδικά για τη Θεσσαλονίκη 166-171.

23. Βλ. Bénou, *Droit byzantin*, 52.- Κοντογιαννοπουλου, Δέσποινες, 53-56.

24. Ταντάλος, Σέκρετον, 857.

Βασιλικὸν σέκρετον της Θεσσαλονίκης θεωρείται ότι απαντά το 1344 σε έγγραφο από τη μονή Δοχειαρίου το οποίο υπογράφει: *Ὁ δικαιοφύλ(αξ) τοῦ εὐαγοῦς βασιλ(ικοῦ) σεκρέτου (καὶ) σακελλ(ίου) τῆς ἁγιωτ(ά)τ(ης) μ(ητ)ροπ(ό)λ(εως) Θεσσαλονίκης Ἰω(άννης) εὐτελὴς διάκονος ὁ Βρυέννιος*[25]. Ο Ιωάννης Βρυέννιος φέρει τον τίτλο του *δικαιοφύλακος τοῦ βασιλικοῦ σεκρέτου*. Κατά την Παλαιολόγεια περίοδο ο *δικαιοφύλαξ* αποτελεί εκκλησιαστικό οφφίκιο αλλά και αυλικό τίτλο που απονέμεται σε κληρικούς και υποδηλώνει νομική κατάρτιση. Στην περίπτωσή μας πρόκειται για κοσμικό τίτλο που εντοπίζεται στα Τακτικά του 14ου αιώνα[26]. Φαίνεται, επομένως, ότι δεν πρόκειται για *δικαιοφύλακα* του *βασιλικοῦ σεκρέτου* της Θεσσαλονίκης, όπως έχει υποστηριχθεί[27], αλλά μάλλον του *βασιλικοῦ σεκρέτου* της Κωνσταντινούπολης.

Τον τίτλο του *νομοφύλακα*, αυτή τη φορά, του *βασιλικοῦ σεκρέτου* φέρει ο Κωνσταντίνος Αρμενόπουλος σύμφωνα με σημείωση στους κώδικες Marcianus gr. 183 (1359) και Vindobonensis iur. gr. 6 (15ος αι.) της *Ἑξαβίβλου*[28], που μνημονεύεται και ως *κριτής του σεκρέτου*[29]. Ο *νομο-*

---

25. *Actes de Docheiariou*, έκδ. N. Oikonomidès, [Archives de l'Athos, III], Paris 1984, 23.7-11: *Καὶ δὴ παρόντων τῶν οἰκεί(ων) τῶ κρατ(αιῶ) (καὶ) ἁ(γίω) ἡμ(ῶν) αὐθ(έν)τ(η) (καὶ) βασιλ(εῖ)... ἀλλὰ δὴ κ(αὶ) τοῦ λογοθέτ(ου) τῶν οἰκειακ(ῶν) κ(αὶ) καθολικοῦ κριτ(οῦ) τ(ῶν) Ῥωμαί(ων) τοῦ Γλαβᾶ κ(αὶ) τοῦ τιμιωτ(ά)τ(ου) δικαιοφύλ(α)κ(ος) τοῦ εὐαγοῦς βασιλικοῦ κλήρ(ου) (καὶ) σακελλ(ίου) τ(ῆς) ἁγιωτ(ά)τ(ης) μ(ητ)ροπόλ(εως) Θ(εσσαλο)ν(ίκης) τοῦ Βρυεννίου...σὺν ἑτέροις οὐκ ὀλίγοις, ἡ τοιαύτη παρ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν οὕτωσὶ λαλεῖται ὑπόθεσ(ις)*. Verso: † *Ὁ δικαιοφύλ(αξ) τοῦ εὐαγοῦς βασιλ(ικοῦ) σεκρέτου (καὶ) σακελλ(ίου) τῆς ἁγιωτ(ά)τ(ης) μ(ητ)ροπ(ό)λ(εως) Θεσσαλονίκης Ἰω(άννης) εὐτελὴς διάκονος ὁ Βρυέννιος:* † *Ἐδέθη παρ' ἐμοῦ τοῦ δικαιοφύλ(ακος) μηνὶ (καὶ) (ἰνδικτιῶνι) τ(οῖς) ἐμπερι[ειλημμένοις]*.

26. *Pseudo-Kodinos and the Constantinopolitan Court: Offices and Ceremonies* [Birmingham Byzantine and Ottoman Studies 15], ed. R. Macrides – J. A. Munitiz – D. Angelov, Farnham 2013, 281, 309 (στο εξής: *Pseudo-Kodinos*).

27. Βλ. Γκουτζιουκωστας, Βασιλικόν σέκρετον, 414.- Ταντὰλος, Σέκρετον, 860.

28. *Τὸ παρὸν ὅλον τοῦτο βιβλίον τῶν τε θείων καὶ φιλευσεβῶν νόμων καὶ τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων συνετέθη πολλῷ πόνῳ καὶ οὕτως ὠργανώθη παρὰ τοῦ πανσεβάστου νομοφύλακος τοῦ εὐαγοῦς βασιλικοῦ σεκρέτου καὶ κριτοῦ τῆς θεοσώστου πόλεως Θεσσαλονίκης κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ἀρμενοπούλου ....* Βλ. Κ. Πιτσακης, *Ἑξάβιβλος*, ιε΄.- Ταντὰλος, Σέκρετον, 856 σημ. 11.

29. *Actes de Xéropotamou*, έκδ. J. Bompaire [Archives de l'Athos III], Paris 1964, αρ. 26.96-97 (1349): *Εἶχε (καὶ) ὑπογραφήν· ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ (καὶ) ἁγ(ίου) ἡμ(ῶν) αὐθ(έν)τ(ου) (καὶ) βασιλ(έως) Κωνσταντῖνος σεβαστὸ(ς) κρι[τὴς τ(ῆς)] θ[(ε)οσ]ώστου πόλ(εως)*

φύλαξ κατά την παλαιολόγεια περίοδο είναι κοσμικός τίτλος και εκκλησιαστικό οφφίκιο, ενώ ο *κριτής του σεκρέτου* αυλικός τίτλος[30]. Στην περίπτωση του Αρμενόπουλου, που ήταν και *κριτής Θεσσαλονίκης*, πρόκειται για θέση της παλατινής ιεραρχίας. Κατά συνέπεια, ο Αρμενόπουλος ως *νομοφύλαξ* ή *κριτής* τοῦ *βασιλικοῦ σεκρέτου* δεν υπηρέτησε στο *βασιλικὸν σέκρετον* της Θεσσαλονίκης[31]. Πλέον νομίζω ότι δεν υπάρχει λόγος αμφισβήτησης αυτής της άποψης. Άλλωστε, ως *καθολικός κριτής* της Θεσσαλονίκης ο Αρμενόπουλος θεωρείται ότι διορίστηκε μετά το 1359[32], πιθανόν στις αρχές της δεύτερης θητείας του Φιλοθέου στον πατριαρχικό θρόνο (1364-1376) ή λίγο νωρίτερα σύμφωνα με τον J. Verpeaux[33].

Φαίνεται, επομένως, ότι μετά την εισαγωγή των *καθολικῶν κριτῶν* στη Θεσσαλονίκη εμφανίζεται και το *βασιλικὸν σέκρετον* στην πόλη, που μαρτυρείται για πρώτη φορά με βάση όσα γνωρίζουμε έως τώρα σε έγγραφο από τη μονή Χιλανδαρίου τον Απρίλιο του 1374. Σύμφωνα με αυτό, οι διάδικοι προσέφυγαν στο *εὐαγὲς βασιλικὸν σέκρετον* της Θεσσαλονίκης, για να τερματιστούν οι αμφισβητήσεις και οι αντιδικίες αναφορικά με την περιουσία του *μεγάλου κοντόσταυλου* Γεωργίου του Ίσαρι που διεκδικούνταν από τους κληρονόμους του και τη μονή Χιλανδαρίου. Τελικά, όμως, τα δύο μέρη προχώρησαν σε συμβιβαστική επίλυση της διαφοράς τους, ενημερώνοντας τον μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Δωρόθεο και τους *καθολικούς κριτές* της Θεσσαλονίκης, δηλαδή το *εὐαγὲς βασιλικὸν σέκρετον* στο οποίο είχαν προσφύγει[34]. *Βασιλικὸν*

Θ[(εσσαλονίκης)] (καὶ) τοῦ εὐαγοῦς βασιλι(κ)οῦ σεκρέτου ὁ νομοφύλαξ ὁ Ἀρμενόπ(ου) λος. Πβλ. P. Lemerle, Note sur la carrière judiciaire de Constantin Harménopoulos, *Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου* (= *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου*, τ. ς΄), Θεσσαλονίκη 1952 (=P. Lemerle, *Le monde de Byzance: Histoire et Institutions*,VR, London 1978, XIII, 243-249, κυρίως 248-249.- Πιτσακης, *Ἑξάβιβλος*, κ΄-κα΄).

30. *Pseudo-Kodinos*, 281, 309.

31. Βλ. αντίθετα Τανταλος, Σέκρετον, 861. Πβλ. και Γκουτζιουκωστας, Βασιλικόν σέκρετον, 414 σημ. 58, όπου δίδεται η εντύπωση ότι και ο Αρμενόπουλος, όπως και ο Βρυέννιος, ήταν μέλος του *βασιλικοῦ σεκρέτου* στη Θεσσαλονίκη, αλλά κάτι τέτοιο δεν ισχύει.

32. *PLP* αρ. 1347.

33. Βλ. J. Verpeaux, Un témoin de choix des oeuvres de Constantin Harménopoulos: le Vaticanus Ottobonianus gr. 440, *REB* 21 (1963), 221-231, κυρίως 230-231.- *PLP*, αρ. 1347.

34. *Actes de Chilandar*, έκδ. L. Petit – B. Korablev [Actes de l'Athos V], *Vizantijskij*

σέκρετον, που ταυτίζεται με το δικαστήριο των *καθολικῶν κριτῶν* στη Θεσσαλονίκη, μαρτυρείται και το 1375 σε «σεκρετικὸν σημείωμα» ή «σεκρετικὴν διάγνωσιν» από το αρχείο της μονής Κουτλουμουσίου[35].

Βασιλικὸν σέκρετον στη Θεσσαλονίκη μνημονεύεται και τον 15ο αιώνα, ύστερα από την πρώτη οθωμανική κατοχή της πόλης (1387-1403)[36] και την ανακατάληψή της από τους Βυζαντινούς μαζί με τη

Vremennik (1911), παράρτημα αρ. 1, (ανατύπωση Amsterdam 1975), αρ. 154.8-27: ... *ἀρτίως δὲ συνήλθομεν ὥστε ἀντικριθῆναι ἐπὶ τοῦ εὐαγοῦς βασιλικοῦ σεκρέτου, καὶ λαβεῖν ἀπόφασιν ἐντελῆ καὶ ἀποκατάστασιν...διαλυθέντων καὶ ἰσασθέντων ἐκουσίῳ καὶ αὐθαιρέτῳ γνώμῃ καὶ οὐκ ἀνάγκῃ τινὶ ἢ βίᾳ, ἢ ἀπάτῃ, τὸ παρὸν ἐκτιθέμεθα ἔγγραφον, εἰδήσει μὲν τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ θειοτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Θετταλίας κυροῦ Δωροθέου, καὶ τῆς καθολικῆς κρίσεως, παρουσίᾳ δὲ τῶν ὡς μαρτύρων μεθ' ἡμῶν ὑπογράψαι ὀφειλόντων προσώπων.* Πβλ. Γκουτζιουκωστας, Βασιλικόν σέκρετον, 415 σημ. 60.- Estangüi Gómez, *Byzance face aux Ottomans*, 419.- Ταντάλος, Σέκρετον, 861, όπου σημειώνεται ότι ο συμβιβασμός έγινε ενώπιον του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Δωροθέου, κάτι που δεν φαίνεται να ισχύει, όπως προκύπτει από το έγγραφο (*εἰδήσει ... παρουσίᾳ*). Βλ. και *Actes de Vatopédi*, τ. II (*De 1330 à 1376*), έκδ. J. Lefort – Vassiliki Kravari – Chr. Giros – K. Smyrlis [Archives de l'Athos XXI], Paris 2006, αρ. 144 (1375) όπου ένα *σημείωμα* των *καθολικῶν κριτῶν* της Θεσσαλονίκης Δημήτριου Άγγελου Μανικαΐτη και *πρωτονοταρίου* Νικήτα Σωτηριώτη, που είναι μέλη του *βασιλικοῦ σεκρέτου* που αναφέρεται στο προηγούμενο έγγραφο, στο verso του οποίου υπογράφουν. Βλ. επίσης *Actes de Lavra*, τ. III (*De 1300 à 1500*), έκδ. P. Lemerle – A. Guillou – N. Svoronos – D. Papachryssanthou [Archives de l'Athos X], Paris 1979, αρ. 145 (1374), όπου μία *διάλυσις* που υπογράφεται από τους δύο κριτές, ενώπιον των οποίων έλαβε χώρα η συμβιβαστική επίλυση. Πβλ. Estangüi Gómez, *Byzance face aux Ottomans*, 237-239, 419.

35. *Actes de Kutlumus*, έκδ. P. Lemerle [Archives de l'Athos II], Paris 19882, αρ. 34.104-111 (1375): *Ἑτέρα ἐπὶ τούτω σεκρετικὴ διάγνωσις τῶν τῆς Θεσ(σαλονίκ)ης καθολικῶν κριτῶν... μετὰ δὲ ταῦτα προεκομίσθη ἡ τοιαύτη [ἔγγρα]φος ἀπόφασις καὶ ἡ πρὸ αὐτῆς τοῦ καθολικοῦ κριτοῦ τῶν Ῥωμαίων τοῦ Ματαράγκου καὶ ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς βασιλικοῦ σεκρέτου...τὸ καθολικὸν σέκρετον οὐχ ὑπόκειται ἐκκλήτῳ, καὶ μάλιστα ὅτι οὐδὲ παρὰ τοῦ λογοθέτου τοῦ γενικοῦ φαίνεται μετὰ τὴν γραφὴν τοῦ Ματαράγκου γεγονυῖα τὶς ἑτέρα κατᾴκρισις ἢ διάγνωσις.* Πρβλ. I. Ševčenko, Léon Bardales et les juges généraux ou la corruption des incorruptibles, *Byz.* 19 (1949), 247-259 (=I. Ševčenko, *Society and Intellectual Life in Late Byzantium*, VR, London 1981, αρ. VII), 258.- Γκουτζιουκωστας, Βασιλικόν σέκρετον, 413-414.- Bénou, *Droit byzantin*, 296, η οποία σημειώνει ότι οι *καθολικοί κριτές* της Θεσσαλονίκης εκπροσωπούν το αυτοκρατορικό *σέκρετον*.- Estangüi Gómez, *Byzance face aux Ottomans*, 419.- Τσουρκα-Παπασταθη, Παρατηρήσεις, 415-416.- Ταντάλος, Σέκρετον, 861.

36. Για την απονομή δικαιοσύνης κατά την περίοδο αυτή στη Μακεδονία, βλ. Κ.

Χαλκιδική και την κοιλάδα του δυτικού Στρυμόνα, έναν χρόνο μετά τη μάχη της Άγκυρας (1402)[37]. Τη διοίκηση της Θεσσαλονίκης είχε αναλάβει ο αυτοκράτορας Ιωάννης Ζ΄ (1390-1408) από το 1403/4 έως το 1408[38]. Το *βασιλικόν σέκρετον* φαίνεται ότι ανασυστάθηκε και επαναλειτούργησε, όπως συνάγεται από έγγραφο της μονής Δοχειαρίου (1404), σύμφωνα με το οποίο προσέφυγε σε αυτό η Μαρία Δοβλυτζηνή[39]. Το *σέκρετον* στη Θεσσαλονίκη, χωρίς όμως την προσθήκη του επιθέτου *βασιλικόν*, απαντά και αργότερα σε έγγραφο της μονής Ιβήρων (1421) (*σεκρετικὸν γράμμα*), σύμφωνα με το οποίο το δικαστήριο διευθέτησε μία διαφορά μεταξύ της μονής Ιβήρων και των Αργυρόπουλων σχετικά με ορισμένα κηποπεριβόλια που βρίσκονταν κοντά στην πόλη[40].

Εν κατακλείδι, με βάση όσα έχουν αναφερθεί έως τώρα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι δεν υφίστατο *βασιλικὸν σέκρετον* στη Θεσσαλονίκη

Smyrlis, The First Ottoman Occupation of Macedonia (c. 1383-c. 1403). Some Remarks on Land Ownership, Property Transactions and Justice, στο: *Diplomatics in the Eastern Mediterranean 1000-1500: Aspects of Intercultural Communication*, ed. A. Beihammer – M. Parani – C. Schabel, Leiden 2008, 327-348, ιδίως 342-348.

37. Estangüi Gómez, *Byzance face aux Ottomans*, 317-319.

38. PLP αρ. 21480.- Estangüi Gómez, *Byzance face aux Ottomans*, 323-324.

39. *Actes de Docheiariou* αρ. 51 (σεκρετικὸν γράμμα) (στίχ. 2-3): † *Τῆς Δοβλυτζηνῆς κυρ(ᾶς) Μαρίας ἔγκλησιν ποιησαμ(ένης) ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμ(ᾶς) βασιλικοῦ σεκρέτου δι' ἐντολέ(ως) τοῦ επὶ θυγατρὶ γαμβροῦ αὐτῆς κῦρ Βαρθολομαίου τοῦ Κόμητος* .... Πβλ. Γκουτζιουκωστας, Βασιλικόν σέκρετον, 415.- Ταντάλος, Σέκρετον, 861.

40. *Actes d'Iviron*, τ. IV (*De 1328 au début du XVIe siècle*), έκδ. J. Lefort – N. Oikonomidès – D. Papachrysanthou – V. Kravari, avec la collaboration d'Hélène Métrévéli [Archives de l'Athos XIX], Paris 1995, αρ. 97. Πβλ. Γκουτζιουκωστας, Βασιλικόν σέκρετον, 415.- Τσουρκα-Παπαστάθη, Παρατηρήσεις, 420-421.- Ταντάλος, Σέκρετον, 861-862. Βλ. και *Actes de Vatopedi,* τ. III (*De 1377 a 1500*), έκδ. J. Lefort (†) – Vassiliki Kravari – Chr. Giros – K. Smyrlis – P. Estangüi Gómez [Archive de l'Athos 23], Paris 2019, αρ. 204.1 (1414): *Ὁ ἀπὸ τῆς σε(βασμίας) (καὶ) ἱερᾶς βασιλ(ικῆς) μ(ε)γ(ά)λ(ης) ἁγιορειτ(ικῆς) μο(νῆς) τοῦ Βατοπεδ(ίου) τιμιώτ(α)τος ἐν μοναχ(οῖς) κῦρ Ἀθανάσ(ιος) εἷς τὸ καθ' ἡμ(ᾶς) βασιλ(ικὸν) σέκρετον ἐλθὼν...*, 70-71: *Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτ(ων) δήλωσιν(καὶ) ἀσφάλειαν(καὶ) τὸ παρὸν ἡμέτερον σεκρ[ε]τικὸν [γε]γονὸ[ς] γράμμα ἐπεδόθη* ..., σύμφωνα με το οποίο εξετάστηκε στη Θεσσαλονίκη μία υπόθεση από *καθολικούς κριτές των Ρωμαίων*, η παρουσία των οποίων συνδέεται με το γεγονός ότι στην πόλη βρισκόταν και ο αυτοκράτορας Μανουήλ Β΄ (1391-1425). Το έγγραφο υπογράφεται από τους δύο *καθολικούς κριτές των Ρωμαίων* που έκριναν την υπόθεση: έναν σκευοφύλακα και διάκονο του οποίου το όνομα δεν σώζεται στο έγγραφο, αλλά μάλλον πρόκειται για τον Ιωάννη Συρόπουλο, και από τον Πλήθωνα Γεμιστό. Βλ. σχετικά Estangüi Gómez, *Byzance face aux Ottomans*, 420-421.

στο πρώτο ήμισυ του 14ου αιώνα κατά μίμηση εκείνου της πρωτεύουσας που είχε ανασυσταθεί από τον Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο, σε αντίθεση με ό,τι έχει υποστηριχθεί, αλλά μόνο το προσωποπαγές *εὐαγὲς σέκρετον* της Γιολάντας (1304). Μόνο μετά την εμφάνιση των *καθολικῶν κριτῶν* στη Θεσσαλονίκη, το δικαστήριό τους, κατ' αναλογία με εκείνο των *καθολικῶν κριτῶν τῶν Ῥωμαίων*, που ονομαζόταν και *βασιλικὸν σέκρετον*, άρχισε να προσδιορίζεται με την ίδια ορολογία[41]. Οι πρώτες μνείες σε *βασιλικὸν σέκρετον* στη Θεσσαλονίκη εντοπίζονται σε έγγραφα που χρονολογούνται το 1374 και το 1375. Αν ο πρώτος *καθολικός κριτής* Θεσσαλονίκης ήταν πράγματι ο Κωνσταντίνος Αρμενόπουλος[42], το *βασιλικὸν σέκρετον* στη Θεσσαλονίκη πρέπει να δημιουργήθηκε μεταξύ του 1364 και του 1374. Τότε, και συγκεκριμένα από το 1351 έως το 1365, ήταν εγκατεστημένη στη Θεσσαλονίκη η αυτοκράτειρα Άννα της Σαβοΐας, κόρη του κόμη της Σαβοΐας Αμεδαίου Ε΄ και σύζυγος του αυτοκράτορα Ανδρονίκου Γ΄ (1328-1341), η οποία ανέπτυξε έντονη πολιτική δράση, ύστερα και από την αποχώρηση του υιού της Ιωάννη Ε΄ από την πόλη, στην οποία είχε παραμείνει από το 1350 έως το 1352[43]. Το 1361 εξετάστηκε ενώπιον της Άννας μία υπόθεση κληρονομιάς που αφορούσε στη μονή Δοχειαρίου. Η προσφυγή στην αυτοκράτειρα και η διατύπωση που χρησιμοποιείται στα σχετικά έγγραφα[44], δείχνει, όπως και στην περίπτωση της Γιολάντας,

41. Επομένως, δεν ισχύει, σύμφωνα με την ανάλυσή μας, η θέση (βλ. Ταντλος, Σέκρετον, 864) ότι οι μεταγενέστεροι καθολικοί κριτές της Θεσσαλονίκης αποτελούν έκφανση της λειτουργίας του *εὐαγοῦς σεκρέτου* της Γιολάντας που είχε προηγηθεί και το οποίο ταυτιζόταν με το *βασιλικὸν σέκρετον* του έτους 1304.

42. Βλ. P. Lemerle, Recherches sur les institutions judiciaires à l'époque des Paléologues, I. Le tribunal impérial, *Annuaire de l'Institute de Philologie et d'Histoire orientales et slaves IX. Mélanges H. Grégoire I.*, Bruxelles 1949, σ. 369-384 (= P. Lemerle, *Le monde de Byzance*, XI), 377· Του Ιδιου, Constantin Harménopoulos, 248· Πιτσακης, *Ἑξάβιβλος*, ιθ΄-κ΄. Βλ. και παραπάνω σημ. 34.

43. Βλ. σχετικά Κοντογιαννοπουλου, Δέσποινες, 59-65.

44. *Actes de Docheiariou* αρ. 34 (1361): *ἔγκλησ(ιν) πεποιήκασιν ἐπὶ τῆς κραταιᾶς (καὶ) ἁγί(ας) ἡμῶν κυρί(ας) (καὶ) δεσποίνης...ὥρισ(εν) ἡ κρατ(αιὰ) (καὶ) ἁ(γία) ἡμῶν κυρία (καὶ) δέσποινα πρὸς ἡμᾶς καὶ παρεγενόμεθα εἰς τὸ θεοφρούρητ(ον) παλάτιον, ἵνα ἀκούσωμ(εν) τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν, ὡς μοναχικήν, καὶ εἴπωμ(εν) ὅσον ἡμῖν φανῆ δίκαι(ον). Ἐνώπιον οὖν τῆς κραταιᾶς (καὶ) ἁγί(ας) βασιλεί(ας) αὐτῆς* και αρ. 35 (1361): *...οἱ δὲ ἀναγκασθέντες ἀνέδραμον πρὸς τὴν βασιλεί(αν) μου ... ἵνα διορίσηται (καὶ) γένηται ἀκριβὴς ἐξέτασις, εἰ ἀληθ(ῶς) ἔχουσι τὰ παρ' αὐτῶν λαλούμ(εν)α· ἡ βασιλ(εία) μου δικαί(αν) (καὶ) εὔλογ(ον) κρίνουσα εἶναι τ(ὴν) τούτων ζήτησ(ιν) διωρίσατο διὰ τ(ὴν)*

ότι μάλλον δεν υπήρχε ακόμη *βασιλικὸν σέκρετον* στη Θεσσαλονίκη[45], όπως το γνωρίζουμε λίγα χρόνια αργότερα, το οποίο να ταυτίζεται μάλιστα με το δικαστήριο της αυτοκράτειρας.

Συνεπώς, με βάση τα στοιχεία που διαθέτουμε έως σήμερα, η εμφάνιση του *βασιλικοῦ σεκρέτου* στη Θεσσαλονίκη δεν φαίνεται να απορρέει από την αυτοκρατορική παρουσία, είτε της Γιολάντας είτε της Άννας, στην πόλη, αλλά, κατά την άποψή μας, συνδέεται με την εισαγωγή του θεσμού των *καθολικῶν κριτῶν* στην Θεσσαλονίκη κατά το πρότυπο εκείνων της Κωνσταντινούπολης και ως οργάνου που εκπροσωπεί την κεντρική αυτοκρατορική εξουσία[46]. Το *βασιλικὸν σέκρετον*, δεν αποκλείεται, κατά τη γνώμη μας, να εμφανίστηκε λίγο πριν από το 1374[47] στο πλαίσιο της αποκατάστασης της βυζαντινής κυριαρχίας στην περιοχή της Μακεδονίας[48].

αὐτῶν παράκλησ(ιν), ἵνα γένηται ἡ τοιαύτ(η) ἐξέτασις ἔμπροσθεν τ(ῆς) βασιλ(είας) μου, καθὼς πολλάκις ἐζήτησε (καὶ) παρεκάλεσε περὶ τούτου (καὶ) ὁ Τρικανᾶς ἵνα γένηται κρίσις· ἐφάνη δὲ τῇ βασιλ(εία) μου καλ(όν), ἵνα λαληθῇ ἡ τοιαύτ(η) ὑπόθεσις παρόντων ἐκεῖσε τῶν τιμιωτάτων ἡγουμ(έν)ων τῶν σε(βασμι)ων μονῶν τ(ῆς) βασιλ(είας) ἡμῶν .... Πβλ. Κοντογιαννοπουλου, Δέσποινες, 63.

45. Ούτε κατά την περίοδο που βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη ο Μιχαήλ Θ΄ (1294-1320), ο οποίος διέμεινε δύο φορές στην πόλη (την πρώτη κατά το 1299-1300 μαζί με όλη την αυτοκρατορική οικογένεια, με αφορμή τον γάμο της αδελφής του Σιμωνίδας με τον Σέρβο κράλη Στέφανο Ούρεση Β΄ Μιλούτιν [1282-1321], και τη δεύτερη μαζί με τη σύζυγό του Μαρία, κόρη του βασιλιά της Μικράς Αρμενίας Lewon II, από το 1319 έως το τέλος της ζωής του τον Οκτώβριο του 1320), μαρτυρείται *βασιλικὸν σέκρετον* στη Θεσσαλονίκη. Για τη δράση της Μαρίας και την παρουσία της στη Θεσσαλονίκη μετά τον θάνατο του συζύγου της από το 1328 έως το 1333, βλ. Κοντογιαννοπουλου, Δέσποινες, 47, 52, 57-58 με βιβλιογραφία.

46. Βλ. και Bénou, *Droit byzantin*, 294-296. Πβλ. Estangüi Gómez, *Byzance face aux Ottomans*, 429.

47. Βλ. και *Actes de Vatopédi*, τ. II, αρ. 124 (1366), όπου μία *σεκρετικὴ διάγνωσις καὶ ἀπόφασις* του *βασιλικοῦ σεκρέτου* των *καθολικῶν κριτῶν τῶν Ρωμαίων* που αφορούσε στη μονή Βατοπεδίου. Το έγγραφο υπογράφει ο *καθολικὸς κριτὴς τῶν Ρωμαίων* Δερμοκαΐτης. Βλ. και Estangüi Gómez, *Byzance face aux Ottomans*, 142-146 και 419-420, για το ιστορικό πλαίσιο και τις συνθήκες υπό τις οποίες κρίθηκε η συγκεκριμένη υπόθεση. Πιθανότατα δεν είχε εισαχθεί ακόμη το *βασιλικὸν σέκρετον* στη Θεσσαλονίκη· άλλωστε κάτι τέτοιο δεν θα είχε ιδιαίτερο νόημα κατά την περίοδο της σερβικής κυριαρχίας στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας.

48. Βλ. αναλυτικά Estangüi Gómez, *Byzance face aux Ottomans*, 201-241.

On the *Ευαγες* and the *Βασιλικον Σεκρετον* in Thessaloniki

The present study examines the evidence for the *basilikon sekreton* (tribunal) in Thessaloniki. It is concluded that, contrary to what has been assumed, there was no *basilikon sekreton* in the city during the first half of the 14th century, but only the *euages sekreton* of Yolanda-Irene Montferrat (1304), the second wife of Andronikos II Palaiologos. The *basilikon sekreton* in Thessaloniki appeared only after the establishment of the *katholikoi kritai of Thessaloniki*, as in the case of the *katholikoi kritai of Rhomaioi* whose tribunal was also named *basilikon sekreton*. The first references to the *basilikon sekreton* in Thessaloniki are found in documents dating to 1374 and 1375.